

No se centra solamente en explicar la leyenda, sino que muestra cómo la misma fábula sobre un personaje, o variando sólo el nombre de este, puede aparecer en diversos lugares, con un periodo de tiempo mayor o menor y con unas similitudes muy claras. Deja para el final quizás uno de los temas que más llama la atención del lector generalista —por decirlo de alguna manera— que son los profesionales del anfiteatro y los del estadio. Resulta desconcertante que, si de los otros profesionales de los edificios de espectáculos existen numerosas noticias, nada o casi nada se sabe de atletas y gladiadores. Estos últimos, al contrario de las supersticiones profesadas por los aurigas, tenían más difícil su acercamiento al cristianismo, debido a que algunas de las prescripciones de esta religión eran incompatibles con su oficio. La falta de ejemplos y documentación no niega su existencia, sólo hace esperar nuevas investigaciones o hallazgos arqueológicos para tener conocimiento sobre sus conversiones.

En cuanto a las conclusiones, se realiza un resumen de las ideas básicas apuntadas anteriormente, atándolas con los hechos expuestos. También cabe decir que el autor deja la puerta abierta a futuras investigaciones y estudios sobre el tema, a la espera de respuestas planteadas en esta obra a modo de hipótesis.

Hay que anotar también que el libro contiene un importante cuerpo de notas a pie de página utilizado para descargar el texto corrido, así como un importante cuerpo de fuentes, tanto epigráficas, de tradición manuscrita, como bibliográficas. La obra de Juan Antonio Jiménez Sánchez está destinada a lectores conocedores del tema, pero quien se inicia agradecerá la redacción amena, que permite profundizar en la materia expuesta y despertar la curiosidad.

Aaron López Batlle

MAUFRAS, Odile (ed.), *Habitats, nécropoles et paysages dans la moyenne et la basse vallée du Rhône (VIIe-XVe s.)*. *Contribution des travaux du TGV-Méditerranée à l'étude des sociétés rurales médiévales*, Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, dAf 98, París, 2006, 480 p., ISBN: 2735109852.

Característiques de la publicació

La construcció de la línia del tren d'alta velocitat TGV-Méditerranée va comportar la prospecció arqueològica del terreny afectat i la selecció d'un seguit de jaciments que varen ser excavats total o parcialment. La zona afectada i a la qual fa referència aquest volum, comprèn bona part de la vall del Roine en el seu pas per les regions de Roine-Alps, Provença-Alps-Costa Blava i Llenguadoc-Rosselló. Els treballs, emmarcats com a operacions preventives, suposaren la organització i coordinació d'un nombrós equip d'investigadors i una

planificació de la recerca que consistí a documentar, prospectar i finalment excavar un bon nombre de jaciments de diversos períodes. Els treballs es realitzaren entre els anys 1994 i 1996 a través d'un conveni signat entre el Ministere de Culture, la SNCF i l'AFAN (Association pour les Fouilles Archaéologiques Nationales, des de 2002 convertida en l'INRAP, Institut National de Recherches Archéologiques Preventives).

El volum que ressenyem, i que correspon a les troballes corresponents al període medieval (segles VII-XV), està dividit en dues parts: la primera, formada per un seguit d'articles en què se'ns presenten 13 dels 14 jaciments excavats. La segona part consta dels estudis temàtics sobre aspectes com ara el paisatge, a través d'anàlisis geoarqueològiques, antracològiques, carpològiques, arqueozoològiques, estudis arquitectònics, sobre la producció de ferro, antropològics i de ceràmica. Finalment trobem un catàleg d'objectes que no han estat inclosos en els estudis esmentats i unes extenses conclusions, per acabar amb la també extensa bibliografia.

Els jaciments

Dels catorze jaciments estudiats, cinc han estat totalment o molt extensament excavats. Aquests són:

Beaume (s. XII-XV): Establiment format per un seguit d'edificis que es superposen en diverses fases, associats a sitges i fosses i una necròpolis corresponent al segle XIII. S'interpreta com un casal fundat en relació amb un procés de roturació tardà de final del segle XII i que tindrà continuïtat fins al segle XV. Destaca la inexistència d'església, la qual cosa no va impedir que s'habilités una zona d'enterrament en ple segle XIII. L'economia del lloc es basava en la producció agrícola de cereals i lleguminoses i en una ramaderia dominada pel boví.

Les Vignarets (s. X-XI): Es tracta d'un hàbitat aïllat situat a les proximitats d'un curs d'aigua i en un encreuament de camins, amb una capacitat d'acollida d'una desena de persones. El més remarcable del lloc és la localització de dues fornals corresponents a un taller de ferrer, per la qual cosa s'apunta la possibilitat que el lloc basés la seva economia en aquesta activitat artesanal que donaria servei al veïnat proper, tant en la reparació com en la fabricació d'utilatge.

Bourbousson (s. X-XI): Petit establiment situat en una zona on s'ha detectat continuïtat d'hàbitat des del Neolític. Situat en un important nus de comunicacions amb vies que segueixen la vall del Roine i la Drôme i comuniquen la plana de Valença amb els Alps des d'època protohistòrica. Formen el conjunt uns espais que s'han interpretat com un taller de ferrer i els seus annexos, i un espai d'hàbitat. Els autors destaquen la vertebració amb el territori d'aquest establiment, donada la seva proximitat a importants vies de comunicació.

L'Hortal (s. VI-VIII i X-XI): Petit hàbitat isolat que dona continuïtat a un hàbitat tardoantic existent des del s. IV. Presenta dues edificacions, una dedicada a l'hàbitat i l'altra relacio-

nada amb la ramaderia. Del segle VIII dataria la petita necròpolis documentada, i durant els segles X-XI el lloc es destinaria bàsicament a l'emmagatzematge i com a hàbitat estacional o temporal.

Constatin (s. VI-VII i XI): Petit hàbitat rural que presenta dues fases diferenciades, una dels segles VI-VII, amb construccions amb base de pedra i parts altes d'adob, i una fase del segle XI en què s'han conservat, en molt bon estat, les evidències d'un hàbitat en fons de cabana i materials peribles que han permès de fer-ne una interessant reconstrucció. Els autors destaquen aquesta darrera fase, de la qual se n'ha pogut fer un bon estudi, donat que la seva destrucció va ser produïda per un incendi, i la singularitat d'aquest tipus d'hàbitat per a un període en què ja no són gaire habituals. Entre les dues fases d'ocupació no s'observa cap mena de continuïtat.

Dos dels jaciments van ser parcialment excavats, però en una àmplia extensió i es corresponen amb els llocs de:

Saint-Martin (s. VII-XIII): D'aquest jaciment s'ha pogut excavar aproximadament la meitat de la seva extensió. S'ha pogut documentar l'existència d'un hàbitat des del s. I fins al VI, moment en què es destinaria a un ús exclusivament funerari fins al segle XI i amb una forta recuperació com a lloc d'hàbitat que s'allargaria des del s. XII fins al final del s. XIII. La darrera fase està relacionada amb l'activitat siderúrgica de transformació, que sembla donar continuïtat a aquesta activitat ja detectada per la fase tardoantiga. Els autors recorden que aquesta interpretació es podria veure alterada amb l'excavació de l'altra meitat del jaciment i destaquen la fase plenament medieval (s. XII-XIII) com la de màxima activitat i ocupació del lloc.

Saint-Gilles-le Vieux (s. V-XII): Lloc d'hàbitat concentrat, amb continuïtat des de l'Edat del Ferro, que presenta vestigis febles pels segles V-VIII i que a partir del segle X es convertirà en un hàbitat agrupat ben estructurat situat prop d'un encreuament de camins. Es troba situat a la zona de llacunes de la Camarga i al segle XII s'abandonarà restant tan sols en peus, i com a lloc de culte, l'església de Saint-Gilles. L'economia que s'entreveu ens mostra un aprofitament de tots els recursos disponibles a la zona, amb activitat agrícola, ramadera, caça i pesca. En el conjunt, a més de les edificacions, s'han identificat sitges, fosses, focs i un forn.

Els set jaciments restants han estat excavats tan sols en una petita part, la qual cosa dificulta fer-ne una interpretació precisa; són:

Les Treilayes (s. XI): Sitges i fosses corresponents al s. XI i aterrossaments que s'han datat a la Baixa Edat Mitjana.

Le Chemin de Gontardin: Sondeig realitzat en un camí medieval superposat a un d'època antiga. Ens mostra la continuïtat dels eixos de comunicació.

Les Girardes: Tan sols sabem que s'hi va intervenir molt parcialment i que tindria una datació de l'Alta Edat Mitjana. Se'n parla a la introducció i figura al mapa on hi ha situats els jaciments d'època medieval estudiats, però no hi ha cap article dedicat a aquest lloc.

Les Ribauds (s. VII-VIII): Excavació molt limitada, que tan sols va permetre localitzar una estructura de combustió identificada com a forn de pa.

Le Porge (s. VI-VIII): La petita excavació realitzada va permetre identificar algunes fosses i dos forns que podrien ser de pa. Segons la datació proposada correspon als segles VI-VIII.

Codoyères (s. VII-VIII): Dues fosses isolades amb materials d'aquests segles és tot el què ha aportat aquesta intervenció.

Pont des Ânes (s. VI i XI): Sense que s'hagi pogut apreciar cap continuïtat entre aquestes dues fases detectades. A la primera corresponen les restes d'una edificació, un forn i unes fosses. Per a la fase del s. XI tan sols s'han localitzat unes fosses amb materials d'aquesta cronologia.

Estudis temàtics

Tots els estudis inclosos en aquest apartat resulten altament interessants pel fet que s'han realitzat sobre tots els materials recuperats en aquesta extensa zona investigada, que és alhora una unitat geogràfica per si mateixa.

L'estudi geoarqueològic planteja les relacions entre les característiques geomorfològiques, els canvis climàtics, les accions antròpiques i els seus efectes sobre l'entorn. L'antracologia ens aporta informació sobre els usos i explotació de la fusta i el bosc. La carpologia ens informa sobre el domini de les produccions de cereals i lleguminoses amb un clar domini del blat i la llentia. Documenten una rotació biennal de conreus amb un clar domini de conreus d'hivern per sobre dels de primavera i lamenten la poca presència de la vinya que impedeix fer-ne una correcta valoració.

L'anàlisi arqueozoològica, tot i treballar sobre un volum limitat de restes, permet dibuixar un clar domini del boví en la majoria de jaciments, seguit del porcí. Així mateix es documenta un creixement dels ovcaprins a partir del segle X i una notable significació d'animals salvatges i peixos procedents de la caça i la pesca.

De l'estudi sobre les edificacions es desprèn una arquitectura en terra completada per fusta sobre fonamentació de pedra. Els autors apelen a una tradició constructiva pròpia de la zona i compartida en altres territoris meridionals en què aquests materials dominen per sobre de la construcció en pedra. Així mateix la disponibilitat d'argiles i de recursos forestals inclinaria la tendència a aquesta mena de construccions, que d'altra banda són

sempre difícils d'identificar en la recerca arqueològica per la seva degradació i confusió amb els estrats geològics.

Especialment interessant resulta l'estudi sobre l'activitat siderúrgica de transformació dels tres tallers de ferrer localitzats. Tots situats prop de les vies de comunicació i emmarcats en petits llocs d'hàbitat i en un entorn rural, semblen indicar la importància d'aquesta activitat que donaria servei i cobriria les necessitats de l'entorn immediat, tant per a la reparació com la fabricació d'utilatge. Dissortadament els treballs no han pogut identificar cap indústria siderúrgica de reducció de mineral de ferro, donat que aquestes estarien situades en zones més muntanyoses properes als afloraments de mineral. Malgrat tot, ens sembla interessant remarcar la proliferació d'aquests tallers que serien omnipresents en els entorns rurals.

En l'estudi sobre els llocs d'enterrament, els autors insisteixen en l'existència de necròpolis isolades i sense cap relació amb un temple cristià, més abundants els primers segles medievals, però també existents en plena Edat Mitjana. Consideren que cal entendre aquest fenomen com una continuïtat dels costums funeraris d'època antiga i remarquen les semblances entre les formes d'enterrament en necròpolis associades a temples i aquestes d'isolades. L'estudi inclou una acurada anàlisi antropològica i de tipologies de tombes, com també els dibuixos dels enterraments estudiats.

Finalment l'estudi de ceràmiques ens aporta un bon catàleg de produccions des del segle VI fins al segle XIII, amb estudis de formes i de pastes i diferenciant les produccions de la zona més septentrional de la més meridional. Tot i la parcialitat de les dades, els autors detecten un abandonament de les coccions oxidants a partir del segle VI i una progressiva desaparició de les formes obertes a partir del segle VIII fins que al s. X-XI es consoliden les produccions ceràmiques reductores amb una escassa varietat de formes, totes tancades. Ja al segle XIII es detecta una més gran varietat de formes i de produccions ceràmiques que els autors interpreten com una influència de produccions d'importació de la zona mediterrània. Finalment remarquen que les característiques de ruralitat dels jaciments estudiats influeixen en les produccions ceràmiques que es veuen afectades per la voluntat d'autoabastiment, la qual cosa propicia el predomini de produccions locals.

Abans de les conclusions, trobem un catàleg d'objectes que no han estat estudiats en cap article específic i que ens mostren materials lítics, de ferro i de bronze principalment. No apareixen monedes ni vidres sense que se'ns indiqui la raó.

En les conclusions finals es fa un repàs sobre aspectes d'organització del territori en les diferents fases documentades, amb referències a les vies de comunicació i als diferents jaciments, i resumint les principals idees de les diverses conclusions i aportacions que s'han anat desgranant al llarg de tot el volum.

Valoració final

L'obra que estem analitzant presenta molts aspectes positius que voldríem remarcar especialment. En primer lloc, el rigor i la serietat amb què els arqueòlegs francesos aborden una recerca d'aquesta magnitud, amb la implicació de les institucions públiques, les empre-

ses privades i els organismes de recerca, en aquest cas arqueològica, ben estructurada i amb prou potencial com per actuar de forma coordinada.

De fet, aquest volum és una mostra de com l'arqueologia de prevenció, salvament o urgència pot generar coneixement històric, si hi concorren els recursos necessaris i si hi ha implicació de totes les parts afectades. Aquesta realitat és encara més encomiable, si tenim en compte que ens estem referint a una part de la recerca arqueològica realitzada amb motiu de la construcció del TGV i que aquesta part correspon al període medieval. Amb això voldria mostrar la meua admiració i sana enveja envers el país veí que, des de fa ja molts anys, ha sabut donar a l'arqueologia medieval el valor que li pertoca dins del conjunt de la recerca històrica i arqueològica.

En segon lloc, voldria remarcar l'habilitat dels editors i autors d'aquest volum, que han aconseguit combinar els aspectes més tècnics de la recerca arqueològica amb unes conclusions i síntesis perfectament intel·ligibles i útils per a aquells investigadors no especialitzats en fonts arqueològiques. Només d'aquesta manera es pot aconseguir que les aportacions de l'arqueologia medieval s'insereixin dins del coneixement històric global de l'Edat Mitjana.

Finalment, considero molt interessant la visió de conjunt que s'aconsegueix sobre un àmbit geogràfic molt definit, que podem identificar amb la vall del Roine i que probablement contrastaria amb la realitat que es podria evidenciar en altres zones geogràfiques limítrofs, com ara les valls alpines. Amb aquesta obra disposem d'un material unitari que pot ser emprat per establir comparacions amb altres àmbits geogràfics com l'indicat, però també amb altres de més allunyats i, potser, geomorfològicament més similars, cas de la vall de l'Ebre.

Pel que fa als aspectes negatius de l'obra, hi indicaria la limitació a la recerca que suposen les imposicions de la mateixa obra del TGV, les quals probablement han impedit ampliar la recerca en jaciments que podrien aportar molta informació i que només han estat excavats parcialment. Així mateix, els criteris de selecció dels jaciments estudiats vénen limitats d'entrada per la proximitat a les obres de la línia de tren d'alta velocitat i no responen a criteris d'interès de la recerca arqueològica. És per això que manquen aspectes —com ara la procedència del ferro treballat en els diversos tallers de ferrer, que probablement caldria cercar en zones de muntanya— que no són ni poden ser considerats en una recerca motivada per la construcció d'una gran infraestructura com aquesta.

Malgrat tot, considerem aquesta obra una molt bona aportació a la recerca en Història Medieval a partir de fonts arqueològiques i esperem que en un futur es portin a terme estudis d'aquestes característiques en el nostre àmbit geogràfic de treball.

Marta Sancho i Planas